

vetleri arasındaki çatışmalar sürekli Nasr'ın mağlûbiyetiyle sonuçlandı. Nasr 9 Cemâziyelevvel 130 (15 Ocak 748) tarihinde Horasan valilik merkezi Merv'i, Haziran ayında Nişâbur'u terketmek zorunda kaldı ve Irak'tan gönderilen kuvvetler ulaşmadan sıgındığı Kûmis'i de kaybetti. 131 (749) yılı sona ermeden Abbâsî orduları Horasan'ın tamamını kontrol altına aldılar.

Bir süre sonra Kûfe'yi ele geçiren Abbâsî isyanının liderleri Ebû'l-Abbâs es-Seffâh'ı halife ilân ettiler (12 Rebîülâhîr 132/28 Kasım 749). Abbâsîler'in ilk halifesi olarak biat alan Seffâh amcası Abdullah b. Ali b. Abdullah'ı bir ordunun başında Mervân'a karşı gönderdi. Savaş hazırlıklarını tamamlayıp Harran'dan Musul'a hareket eden Mervân, Büyük Zap suyunun sol sahilinde Abbâsî ordusunu karşısında buldu. 2 Cemâziyelâhîr 132'de (16 Ocak 750) başlayan ve gün geçtikçe şiddetini arttıran savaş 11 Cemâziyelâhîr Cumartesi (25 Ocak) sabahı Mervân'ın ağır hezimetle sonuçlandı. Askerî kabiliyetine ve daha büyük bir orduya sahip olmasına rağmen mağlûbiyeti, ordusundaki Mudarî ve Yemenî kabileler arasındaki rekabete ve özellikle Suriyeli askerlerin kendisine kırgınlıklarına bağlanmıştır.

Mervân, kumandan olarak girdiği savaşlarda aldığı bu ilk mağlûbiyetin ardından emrindeki kuvvetlerle Harran'a çekildi, ancak orada da tutunamadı. Kendisini takip eden Abdullah b. Ali'nin önünden kaçarak Kinnesrîn, Humus ve Dimaşk üzerinden Filistin'e geçti. Kaçışını Mısır istikametinde devam ettirdi ve düşman askerinin yararlanmasını önlemek için geçtiği yerlerdeki ekinleri yaktırdı. Yukarı Mısır'ın Bûsîr köyünde kendisine ulaşan Abbâsî kuvvetleriyle girdiği çatışma sırasında öldürüldü (26 Zilhicce 132/5 Ağustos 750). Halifeliği beş yıl on ay sürmüştür. Tarihçiler güzel konuşan bir kişi ve cesur bir savaşçı olarak tanıttıkları son Emevî halifesinin öldürüldüğü sırada elli altı-altmış dokuz yaşları arasında olabileceğini söylemişlerdir. Vâsıt'ta direnen eski Irak valisi Ebû Hâlid İbn Hübeyre'nin de teslim olmasıyla Emevî Devleti tarihe karışmış oldu. II. Mervân ve dönemi hakkında iki doktora tezi yapılmıştır (Daniel Dennet, *Marwân Ibn Muhammad*, Harvard 1939; Ali Delice, *Mervan b. Muhammad ve Emevî Devleti'nin Yıkılışı*, 1998, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü). II. Mervân, Harran Büyük Camii'ni (Firdevs Camii) genişletmiş ve bu-

rada büyük bir saray yaptırmıştır. Yine el-Cezire eyaletinin merkezi haline getirip ayrı bir divan tahsis ettiği Musul şehrini genişleterek sokaklar açtırmış, surlar, köprüler ve büyük bir cami inşa ettirmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Halife b. Hayyât, *Târîh* (nşr. Ekrem Ziyâ el-Ömerî), Dimaşk 1397, s. 372-409; Ya'kûbî, *Târîh*, II, 338-349; Belâzûrî, *Ensâb* (Zekkâr), IX, 217-324; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), VII, 300-458; Mes'ûdî, *Mürâcû'z-zeheb* (Abdülhamîd), III, 247-251; Mutahhar b. Tâhir el-Makdisî, *el-Bed' ve't-târîh* (nşr. Halil İmrân el-Mansûr), Beyrut 1417/1997, II, 266-275; Agobios b. Kostantin el-Menbicî, *el-Müntehab min Târîhi'l-Menbicî* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Trablus 1406/1986, s. 99-109; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, XVI, 338-363; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, V, 223-225; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, V, 321-446; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XII, 45-49; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, VI, 74-77; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 121-140*, s. 16-30, 330-343, 533-537; İbn Kesir, *el-Bidâye*, X, 21-52; Kalkaşendî, *Subhu'l-a'sâ*, X, 195; Hudarî, *Muḥâdarât: Ümeviyye*, s. 204-208; J. Wellhausen, *Arap Devleti ve Sukutu* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1963, s. 176-233; Abdülmün'im Mâcid, *et-Târîhu's-siyâsi li'd-devleti'l-'Arabiyye*, Kahire 1976, s. 308-338; Sa'dî Ebû Habîb, *Mervân b. Muhammed ve esbabü sukûti'd-devleti'l-Ümeviyye*, Dimaşk 1402/1982; Nebîh Âkil, *Târîhu hilâfeti Benî Ümeyye*, Dimaşk 1983, s. 346-386; Abdüşşâfi M. Abdüllatif, *el-'Âlemü'l-İslâmî fi'l-'asri'l-Ümevî*, [baskı yeri yok] 1404/1984, s. 208-214, 467-469; Yûsuf el-İş, *ed-Devletü'l-Ümeviyye*, Dimaşk 1985, s. 305-337; Vefîk ed-Dakûkî, *el-Cündiyye fi 'ahdi'd-devleti'l-Ümeviyye*, Beyrut 1995, s. 131; Abdülazîz es-Seâlibî, *Sukûti'd-devleti'l-Ümeviyye ve kıyâmu devleti'l-'Abbâsiyye* (nşr. Hammâdî es-Sâhilî), Beyrut 1995; Fikret İşıltan, "Mervan II", *İA*, VII, 778-780.

 HASAN KURT

MERVÂN b. EBÛ HAFSA

(مروان بن أبي حفصة)

Ebû's-Sımt (Ebû'l-Hezâm / Ebû'l-Hendâm) Mervân b. Süleymân b. Yahyâ b. Ebî Hafsa Yezîd (ö. 182/798)

Methiyeleriyle tanınan
Arap şairi.

105'te (723) Yemâme'de doğdu ve orada yetişti. Kendisine nisbetle İbn Ebû Hafsa olarak da anıldığı büyük dedesi Ebû Hafsa Yezîd'in Horasan Ya'kûbîleri ailesinden geldiği söylenir. Ebû Hafsa, Hz. Osman'ın Mervân b. Hakem'e (I. Mervân) hibe ettiği kölelerinden biriydi. Hz. Osman'ın evi sarılıp şehid edildiğinde gösterdiği kahramanlıktan dolayı Ebû Hafsa'yı âzat eden Mervân Medine valisi olunca onu Yemâme haracını toplamakla gö-

revlendirmişti. Genç yaşta şiir söylemeye başlayan Mervân, nesilden nesile halifelere ve devlet büyüklerine methiyeler söylemiş bir aileden gelir. Bir beytinden dolayı Zülkimr lakabıyla anılan ve torunu Mervân el-Asgar'dan ayırt edilmek için Mervân el-Ekber olarak da tanınan şair, bir yakını tarafından Emevî Halifesi Velîd b. Yezîd'e takdim edilmesinden sonra Hz. Ali taraftarı Seyyid el-Himyêrî, Di'bil el-Huzâi gibi şairlere karşı Emevîler'in safında yer aldı; Mervân b. Muhammed'in (II. Mervân) yakın dostları arasına girerek bütün faaliyet ve mücadelelerinde onunla beraber bulundu. 159 (776) yılına doğru Bağdat'a giden Mervân zekâsı sayesinde Abbâsî sarayında itibar gördü. Başta Abbâsî halifeleri Mansûr, Mehdi-Billâh, Hâdî-İlelhak ve Hârûnürreşîd ile Abbâsî vezirleri ve Bermekîler olmak üzere zamanın devlet büyüklerine sunduğu methiyeleriyle yüklü bir servet edindi. Özellikle Yemen ve Sicistan valiliklerinde bulunan, cömertliği ve yiğitliğiyle tanınan Ma'n b. Zâide eş-Şeybânî ile münasebet kuran şair onun vefatına kadar hakkında yazdığı methiyelerle servetini çoğalttı, ölümü üzerine de onun için mersiye kaleme aldı. Ma'n hakkındaki bir övgüsünü aşırı bulan Mansûr ile Mehdi-Billâh'ın, şairi bir yıl saray meclislerine kabul etmedikleri kaydedilir. Hz. Ali taraftarlarına karşı yazdığı yergileriyle Hârûnürreşîd'in ilgisini çekmeye çalıştı. Siyasî içerikli bu şiirlerinde Abbâsîler'in hilâfetteki haklılığını kanıtlamaya büyük çaba harcamıştır. Aşırı derecede haris ve cimri olup düzensiz bir hayat yaşadığı nakledilen Mervân, muhtemelen Hz. Ali taraftarlarından birinin suikasti sonucunda öldürüldü.

Zamanının çoğunu Yemâme'de geçiren Mervân'da yabancı kültürlerle karışmış Bağdat Abbâsî kültür ve medeniyetinin etkisi belirgin değildir. Bu sebeple şiirleri daha çok çöl şairlerinin geleneğini yansıtır. Zengin ve fasih kelime örgüsü içinde muntazam, âhenkli bir söz dizimiyle duygu ve düşüncelerini hareketli ve hitabete benzer bir hava içinde anlatır. Bu sebeple II. (VIII.) yüzyılın sonlarında ortaya çıkan ve "minberî şiir" adı verilen tarzın önde gelen temsilcilerinden sayılır. Mersiye, hiciv, gazel ve tasvire dair az miktardaki şiirleri hariç tutulursa eserlerinin tamamına yakını methiyeler oluşturur. Övdüğü kişilerin daha fazla teveccüh ve ihسانına nâil olmak için methiyeleri üzerinde bir yıl çalıştığı kaydedilir. Bu sürenin dört ayının nazım ve telif, dört ayının düzeltme ve süsleme, dört ayının da us-

ta şair ve eleştirmenlerin incelemesiyle geçtiği, bunun sonucunda beğenildiği takdirde şiirlerini övdüğü kişiye ve halka arzettiği belirtilir. Mervân bu şiirlerinde "havliyyât" ve "münakkahiyât" adı verilen kasidelerin sahibi olan Zühayr b. Ebû Sülmâ ve Hutay'e gibi külfetli şairlerin geleneğini sürdürmüştür.

İbnü'n-Nedîm'in Mervân b. Ebû Hafsa'ya nisbet ettiği 300 varaklık divan zamanımıza ulaşmamıştır. Kaynaklardan derlenen şiirleri *Mervân b. Ebî Hafsa ve şî'ruh* (nşr. Kahtân b. Reşîd et-Temîmî, Necef 1972), *Şî'ru Mervân b. Ebî Hafsa* (nşr. Hüseyin Atvân, Kahire 1973, 1982) ve *Dîvânü Mervân b. Ebî Hafsa* (şerh ve nşr. Eşref Ahmed Adre, Beyrut 1414/1993) adlarıyla yayımlanmıştır. Ayrıca İsmâil b. İbrâhim b. Hamed es-Semâil, *Şâ'irü'l-Yemâme Mervân b. Ebî Hafsa* isimli bir eser kaleme almıştır (Riyad 1414/1994).

BİBLİYOGRAFYA :

Şî'ru Mervân b. Ebî Hafsa (nşr. Hüseyin Atvân), Kahire 1982; *Dîvânü Mervân b. Ebî Hafsa* (nşr. Ahmed Adre), Beyrut 1414/1993; Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn*, I, 63-64; III, 355; İbn Kuteybe, *eş-Şî'r ve's-şu'arâ*, II, 763-765; İbnü'l-Mu'tez, *Tabakâtü's-şu'arâ* (nşr. Abdüsettar Ahmed Ferrâc), Kahire 1375/1956, s. 42-53, 391-393; Ebû Abdullah İbnü'l-Cerrâh, *el-Varaka* (nşr. Abdülvehhâb Azzâm – Abdüsettar Ahmed Ferrâc), Kahire 1953, s. 44-46; Taberî, *Târîh* (Ebü'l-Fazl), VIII, 153, 181-182, 225, 243, 257-258, 259-260, 318, 347-349; Cehşiyârî, *el-Vüzerâ' ve'l-küttâb*, s. 190-191; Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğâni*, Beyrut 1415/1994, X, 292-308; XXIII, 150-156; Merzûbânî, *Mu'cemü's-şu'arâ* (nşr. F. Krenkow), Kahire 1354, s. 396-397, 399; a.mlf., *el-Müveşşah* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), Kahire 1385/1965, s. 316-319, 371-372; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, Kahire, ts. (Matbaatü'l-istikâme), s. 234; Ebû Mansûr es-Seâlibî, *Letâ'ifü'l-ma'ârif*, Kahire 1960, s. 70-74; Ebû İshak el-Husrî, *Zehrü'l-âdâb* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), Kahire 1389/1969, I, 366-367; Brockelmann, *GAL*, I, 74; *Suppl.*, I, 112-113; Sezgin, *GAS* (Ar.), II/3, s. 213-214; Kahtân b. Reşîd et-Temîmî, *Mervân b. Ebî Hafsa ve şî'ruh*, Necef 1972; A. H. Harley, "Abu's-Simţ Marwân b. Abî Hâfşah-a Post-classical Arab Poet", *JASB*, üçüncü seri, sy. 3 (1937), s. 71-90; J. E. Bencheikh, "Marwân al-Akbar b. Abî Hâfşah", *EP* (İng.), VI, 625-626.

SÜLEYMAN TULÜCÜ

MERVÂNÎLER

(بنو مروان)

Emevî hânedanının Mervân b. Hakem'le başlayan ve devletin yıkılışına kadar halifeliği elinde tutan ikinci kolu (bk. EMEVÎLER).

MERVÂNÎLER

(بنو مروان)

Endülüs'te Mâride ve Batalyevs'te hüküm süren bir İslâm hânedanı (868-930).

Hânedana adını veren Mervân b. Yûnus el-Cillîkî, Portekiz'in kuzeyinden gelip Mâride'ye (Merida) yerleşen müvelled (İspanyol asıllı) bir aileye mensuptur. Endülüs Emevî hükümdarlarından II. Abdurrahman zamanında Mâride valisi olan Mervân b. Yûnus Emevî Devleti ile iyi ilişkiler kurdu. Berberî asıllı Mahmûd b. Abdülcebâr ile İspanyol asıllı Süleyman b. Martin'in çıkardığı bir isyan sırasında öldürüldü ve yerine oğlu Abdurrahman el-Cillîkî geçti (213/828). İktidarını uzun yıllar sürdürmeyi başaran Abdurrahman, 254'te (868) Endülüs Emîri I. Muhammed'e isyan edip bağımsız hareket etmeye kalkışınca Mâride Endülüs Emevî kuvvetleri tarafından kuşatılıp ele geçirildi. Abdurrahman ve ailesi Kurtuba'ya (Cordoba) götürüldü. 261'de (875) oradan kaçarak taraftarlarıyla beraber Mâride'nin güneydoğusundaki Kal'atü'l-haneşe (Alange) sığınan Abdurrahman bir süre kuşatıldıktan sonra teslim olmak zorunda kaldı. Bu olayın ardından küçük bir yerleşim merkezi olan Batalyevs'te (Badajoz) ikamete mecbur edildi. Birkaç ay sonra Batalyevs'i tahkim edip yeniden isyan teşebbüsünde bulundu. Endülüs Emevî kuvvetleri üzerine gelince Kerker (Cárcar) Kalesi'ne sığındı. Burada bir başka âsi müvelled lider Sa'dûn b. Âmir es-Sürunbâkî ile Asturias-Leon Kralı III. Alfonso'nun desteğini alarak Emevî ordusunu bozguna uğratmayı başardı. Ordü kumandanı Hâşim b. Abdülazîz esir alınıp III. Alfonso'ya gönderildi. Batalyevs'te hâkimiyet kuran Abdurrahman, 263'te (877) Endülüs Emevî veliahdı Münzir'in saldırılarını karşısında Asturias Krallığı'na sığındı. 271 (884-85) yılında tekrar Batalyevs'e dönüp Endülüs Emevî birlikleriyle mücadeleye başladı ve Endülüs Emevî emirlerinin zaafından istifade ederek hâkimiyet sahasını genişletti.

Endülüs Emevî Emîri I. Muhammed, Abdurrahman'ın Leble (Niebla), Ükşûnûbe (Osonoba) ve Bâce'ye (Beja) saldırıp İşbiliye (Sevilla) sınırlarına dayanması üzerine bazı şartlar dahilinde Batalyevs'te hüküm sürmesine izin verdi. Abdurrahman b. Mervân, Endülüs Emevî emirleri Münzir (886-888) ve Abdullah b. Muhammed b. Abdurrahman (888-912) döneminde de

onlara tâbi olarak hüküm sürdü. Berberî asıllı bir âsi olan Muhammed b. Tâkî el-Masmûdî ile savaşırken Endülüs Emevî kuvvetleri kendisine yardımcı oldu.

Yaptırdığı cami, saray ve bahçelerle Batalyevs'i güzel bir şehir haline getiren Abdurrahman'ın ölüm tarihi bilinmemektedir. Yerine geçen oğlu Mervân iki ay kadar hânedanın başında kaldıktan sonra vefat edince torunu Abdullah Batalyevs'te idareyi ele aldı. Bâce hâkimi Saîd b. Mâlik, Yahyâ b. Bekir ve İbn Ufeyr gibi mahallî idarecilerle bölgedeki müvelled hareketinin liderliği için mücadele eden Abdullah'ın 311'de (923) öldürülmesi üzerine yerine oğlu Abdurrahman geçti. Endülüs Emevî Halifesi III. Abdurrahman 317'de (929) Batalyevs'i kuşattı ve ertesi yıl şehri ele geçirdi. Abdurrahman b. Abdullah el-Mervânî ailesiyle birlikte Kurtuba'ya götürüldü, yerine merkezden yeni bir vali tayin edildi. Böylece Mervânîler hânedanı sona ermiş oldu.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kütüyye, *Târîhu iftitâhî'l-Endelüs* (nşr. İbrâhim el-Ebyârî), Kahire 1410/1989, s. 100-102; İbn Hayyân, *el-Muktebes*, II, 622-623, 630; a.e. (nşr. İsmâil el-Arabî), Rabat 1990, III, 32-33, 75; a.e. V (nşr. P. Chalmeta Gendron – F. Corriente), Madrid 1976, s. 64, 67-70, 76-79, 121, 161-162, 179; Bekrî, *el-Mesâlik*, II, 906-907; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VII, 288-289, 306, 310-311, 416, 420; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-mugrib*, II, 102-103, 105, 135, 185, 202; İbnü'l-Hatîb, *A'mâlü'l-a'lâm* (nşr. E. Lévi-Provençal), Beyrut 1956, s. 22-23; İbn Haldûn, *el-İber*, IV, 133-134; Himyerî, *er-Ravzû'l-mi'târ*, s. 93; F. Code-ra, "Los Benimeruán en Mérida y Badajoz", *Estudios críticos de historia árabe-española*, Zaragoza-Madrid 1903-17, IX, 48 vd.; E. Lévi-Provençal, *España musulmana (711-1031): Historia de España*, Madrid 1950, IV, 193-196, 243-244, 275, 280; a.mlf., "Abd al-Rahmân b. Marwân", *EP* (İng.), I, 85; Abdullah İnân, *Devletü'l-İslâm fi'l-Endelüs: Mine'l-feth ilâ bidâyetü 'ahdi'n-Nâsir*, Kahire 1408/1988, s. 300 vd., 307, 313, 330, 338-339; a.e.: *el-Hilâfetü'l-Ümeviyye ve'd-Devletü'l-Âmiriyye*, Kahire 1408/1988, bk. İndeks; C. F. Seybold – [A. Huici-Miranda], "Batalyaws", *EP* (İng.), I, 1092.

JORGE LIROLA

MERVÂNÎLER

(بنو مروان)

983-1085 yılları arasında Meyyâfârikîn (Silvan) merkez olmak üzere

Diyarbakir ve çevresinde hüküm süren bir İslâm hânedanı.

Mervânîler'in kurucusu Bâd (Bâz) lakaplı Ebû Şücâ Abdullah Hüseyin'dir. Kaynaklarda önceleri çobanlık yaptığı bildirilen Bâd'ın (Rûzrâverî, III, 83-84; a.g.e., [İng.